

lanatában, épp mielőtt a hátsó fedelet becsukva ismét a maga (látszólagos) autarkijába zárnánk a könyvet, a szerző felrúgja az olvasóval kötött imaginárius szerződést, hiszen ez idáig igaz történetként, azaz fikcióként olvastuk a művet, mely a tudományos apparátus idézetével az elmondott történet történelmi verifikálhatóságának látszatát akarja kelteni, vagy, megfordítva a képletet, arra a (többek között Hayden White által megfogalmazott) problémára utal finoman, vajon a történelemtől való beszéd (a fikcióhoz hasonlóan) nem grammatikai és retorikai mivoltában ragadható-e meg leginkább.

6. Nem tudom, van-e amaz öt kategóriának, mellyel Gerard Genette a szövegek egymás közti kapcsolódását írja le, magyar fordítása, az *elsőszöveg* fogalmával mindenesetre Genette *hypotextusára* gondolok. Genette: PALIMPESTE. DIE LITERATUR AUF ZWEITER STUFE. Frankfurt/M., Suhrkamp, 1993.

7. Mondjuk úgy, mint Danilo Kiš SIMON MÁGUS című elbeszélésében, mely jól érzékelteti, hogy a kanonizálás egyben mindig az apokrif meghatározásával jár, és végső soron hatalmi kérdéseket vet föl.

8. Wolfgang Iser: UNSERE POSTMODERNE MODERNE. Weinheim, VCH, 1988.

9. A szerző trükkje, mellyel úgy kelte fel az olvasó érdeklődését történetei iránt, hogy egyszersmind kielégítetlenül is hagyja, Italo Calvino HA EGY TÉLI ÉJSZAKÁN EGY UTAZÓ című regényére emlékeztet.

Lányi Dániel

FURCSA

Vekerdy Tamás: *Családom történeteiből*
Filum, 1997. 295 oldal, 950 Ft

Ha valaki semmit sem tudna Vekerdy Tamásról, akkor ebből a könyvből sok mindent meg fog tudni róla és sok mindent nem. Sokkal több személyes jellegű dolgot elárul, mint amennyit általában egy könyv szerzője a könyvében el szokott árulni, ám néhány dologban meg annyit sem, amennyit remélnénk. A kötet cím alapján azt várhatnánk ugyanis, hogy valaki beavat családja történetébe, és mivel ez a történet hozzá érkezett, elmondja a saját maga élettörténetét is. Nos, ez nem egészen így alakul, ám ha a címet jobban megnézzük, ezt nem is várhattuk volna el: az nem egy család történetét ígéri, hanem csak néhányat a család történeteiből.

A BEVEZETŐ SZAVAK-ból kiderül, hogy ezeknek az írásoknak (egyelőre maradjunk ennél a meghatározásnál: írások) a háttere, alapja, mintegy melegágya a hódmezővásárhelyi nagycsalád. Ezek az írások ugyanis valóban családi történetekre épülnek, állítja a szerző, főleg a Béla bácsi (Vekerdy nagybátyja) által mesélt történetekre. Béla bácsi képe ott is van a borítón, a szerző apjával együtt néznek bele ünnepi ruhába öltöztetett kisgyerekeként Pohl Illés fényképezőgépének lencséjébe 1889 körül. A szerző apjának képe még egyszer szerepel, a 6. oldalon, a felvétel ifjúkorában készült, 1907-ben. Furcsa, de Vekerdy saját képét nem teszi közzé, csak kézzel írt aláírását.

Egy olvasói levél kapcsán az UTÓSZÓ-ban leleplezi a RÉGI TÖRTÉNETEK titkát: abban Emma nem más, mint apja első felesége, Bori meg – a szerző anyja. Ebből következik, hogy a szöveg beszélője, a vidékről Pestre került ügyvéd pedig: az apja (az írásban Zoltán néven szerepel, ami csak azért érdekes, mert a KI KICSODA szerint apja neve Géza, tehát ezek szerint az sem biztos, hogy a család tagjai a valódi nevükön szerepelnek). A fiúról itt mintegy mellékesen derül ki, hogy pszichológus (ez valós adatnak tűnik). A szerzői utószó megadja még az írások megjelenési helyeit: a rövidebbek (a szerző szerint: elbeszélések) nagyrészt a 2000-ben voltak olvashatók, a könyv felét kitevő NAGYAPÁM IRATAI című munka pedig már megjelent kötetben a Szépirodalminal 1975-ben.

Vekerdy rögtön az elején közli, hogy eltér – ahogy mondja – „a helyesírás, központozás mechanikus szabályaitól”, egyrészt azért, hogy az élőbeszédet jobban visszaadhassa, másrészt mert a *dokumentumait* (kiemelés tőlem – K. Cs.) betűhíven akarta közölni. Az UTÓSZÓ viszont a NAGYAPÁM IRATAI-ról egyértelműen elárulja, a többiről meg sejteti: nem talált dokumentumok ezek, még csak nem is azokra épülő, azokat megszerkesztő munkák, hanem szuverén, szépírói igénnyel készült alkotások.

Különös, furcsa helyzet. Furcsa, hogy a rövidebb írások a szülőkről, nagyszülőkről, rokonságról szóló önéletrajzi jellegű művek – anélkül, hogy magáról a szerzőről, életéről ebben a családtörténetben elfoglalt helyéről alaposabb információink lennének (mind-

össze a NAPLÓ, MOST – 1994 szövege lehet segítségévelünkre a nyomozásban). Furcsa, hogy a szövegek egyenként is, sőt a 4. oldal szerzői jegyzete is mind az íráskor dokumentum voltát hangsúlyozzák, ám a szerző utószavában már szándékosan büszkélkedik „*mímusi hiúságával*”. Furcsa, hogy rajzokat, sőt házalaprajzokat is helyez a szövegekbe, mintegy a nagyobb hitelesség kedvéért. Ráadásul a leg-hosszabb – kisregény terjedelmű munka –, bár családi iratként vezeti azt fel a „*közreadó*”, egyáltalán nem családi történet a szó szoros értelmében, hanem a Rákóczi-szabadságharc körüli és utáni időszakról szóló – hogy is mondjam – dokumentumjáték.

Hogy a szerző kicsoda, azt könnyen kiderítheti az őt még nem ismerők közül az, aki akarja (rájöhet, hogy azonos a hazai Waldorftanárképzés szervezőjével, irányítójával, vagy mondjuk felismerheti benne a VENDÉG A HÁZNÁL című rádióműsor állandó szakértőjét is, utánaírhat eddig megjelent – ha jól tudom – tizennégy könyvének, melyek nagy részét pszichológiai és pedagógiai munkák, de szépirodalmi kötetek is vannak köztük – ez utóbbiakról Nadas Péter ír néhány méltató mondatot a hátsó borítón).

Hogy kicsodák is pontosan ezek az íráskorok, azt már kicsit nehezebb megállapítani. Az egyik címevel élve azt mondhatom, szerintem leginkább: TÖREDÉKEK. Anekdotikus történettöredékek vagy magánhasználatra szánt naplófeljegyzés-töredékek. A történetek különböző elbeszélőit a családi hagyomány fogja össze és élteti. Ez a családi legendárium engem leginkább Mészöly Miklós CSALÁDÁRADÁS-ának világára emlékeztet. Egy elsüllyedt vidéki úri, kisúri környezetet, mentalitást, hagyományrendszert idéz fel a mese, s ha csak töredékesen is, de előttünk áll a történelmi múlt egy személyes, nagyon izgalmas változata.

A történetek érdekesekek, különösek: egy XX. századi furcsa magántörténelem darabkái. Mindig barátságos, közeli a mesélő, a bejegyző hangja. Lényegre törő, néha vázlatos, sőt egyenesen enigmatikus a közlés mód. De a beavatás formái nem tola-kodók, hanem kedvesek: aki „családi” történeteket akar hallani, az erre kell, hogy számíton. A naplóimitációk csetlők-botlók, mint az imitált iratok

maguk is, az anekdotikus történetmesélés pedig finoman nosztalgikus. Ahogy haladunk előre az időben, annál töredékesebb lesz a mese. A századforduló idejéről még kerek elbeszélések szólnak („*Szép volt a világ*” – olvasom A VÁLTOTT GYEREK elején), aztán már nem olyan szép a világ – kívül. Belül kell megteremteni valamiféle harmonikus rendet, mert kint az *már* nincs, a dolgokhoz való viszonyulásunkban *még* lehet – sugallja ez a könyv. Szépek az érzékeny megfigyelések emberekről, tárgyakról, tájrészletekről, szobákról. Mesteri a beszélők belső világába történő ravasz belehelyezkedés (sokszor nem tudjuk pontosan, ki írja az adott részt, mégis pontosan kirajzolódik a feljegyzést készítő karaktere, legyen az férfi vagy nő, s játszódjék a történet a két háború közt vagy a második világháború alatt). Remek életképek villannak fel, amelyek nemcsak emberileg tűnnek hitelesnek, de történelmileg is.

Ugyanakkor mégiscsak nagyrészt túlzottan töredékes íráskor ezek ahhoz, hogy zárt elbeszéléseként értelmezhető legyenek (kivétel talán az első két szöveg), és túl „spontán” módon töredékesek ahhoz, hogy bennük tudatos szépprózai poétikát keressünk. Tekintsük tehát őket annak, amik: egy gazdag családi legendárium megőrzésre érdemes, szellemesen élénk tárt dokumentumainak, és hogy mennyire valódi vagy áldokumentumok, ebből a szempontból nem olyan lényeges.

Kicsit más a helyzet a NAGYAPÁM IRATAI-val és a RÁKÓCZI KÜTJÁ-val. Ez utóbbi ügyes publicisztika, amely arról szól, hogyan lett S. ben a városvégi RÁKÓCZI KÜTJÁ-ból Benzinkút utca. A NAGYAPÁM IRATAI pedig nagyobbrészt drámai párbeszédre, illetve naplófoszlányokra és különféle levelekre, kommentárookra, sőt dalszövegekre épülő kollázs. Történelmi játék – akár a szó színházi értelmében is. Bikácsy Gergelynek a hátsó borítón közölt szövege szerint: „*Végül is regény vagy történelmi esszé ez a könyv, talán mindkettő. Szigorúan hiteles dokumentumokra épülő non-fiction, mégis fantasztikus széppróza.*” A magam részéről fantasztikusnak esetleg a szó leíró értelmében nevezném. Lehet, hogy benne van a szövegben egy izgalmas írói út lehetősége, de ennek az útnak nem a végén, hanem in-

kább az elején érzem magát az elénk tárt művet. Kusza szöveg. Néha a nagyapa, a szerző vagy Marcsi (talán a feleség?) megjegyzései is beékelődnek a „dokumentumok” közé, a nagyapa még egy levelet is bemásol, melyet az ő apja küldött neki Bécsbe 1856-ban. Egy bizonyos Fayer is bele-belejegyezget a szövegbe, akinek az emlékeiből a CIRKUSZ, VURSTLI című írás „előkerült”. (Tényleg: ki lehet ő? Ezt nem sikerült kiderítenem. Most vagy figyelmetlen voltam, vagy nem is deríthető ki. Vagy ezt csak úgy tudnom kéne?) Mindenesetre nem volt könnyű dolgom ezzel a szöveggel – és akkor még nem is tettem kísérletet a Rákóczi-történet szereplői viszonyainak kibogozására. A tipográfiai megoldások is furcsák, zavarók, nem következetesek (például a szereplők neve hol csupa nagybetűvel van felírva, és a lap szélén fut, hol nem csupa nagybetűvel és nem szélen szerepel, hol kurzívval, hol kisebb, hol nagyobb betűmérettel stb. stb.). Nem értem, miért. Nyilván szerzői kívánság ez, talán a kitalált dokumentumhagyaték kuszaságát, esetlegességét akarta így jelezni, nem tudom.

Nehezen birkóztam meg ezzel a számomra indokolatlanul bonyolult szövegformával száznegyven oldalon át. Kicsit fárasztó volt. Pedig az (ál)dokumentum-kollázs anyaga érdekes. Ha jó kezekbe kerülne, izgalmas színházat vagy filmet lehetne belőle csinálni. Irodalomként szerintem ebben a kidolgozottsági stádiumban nem igazán fogyasztható, inkább olyan, mint egy kísérleti forgatókönyv. Vagy vázlat egy történelmi nagyregényhez. A családi hagyaték ötlete különben nagyon jó, én biztosan elhiszem, ha az UTÓSZÓ nem világosít fel arról, hogy nem talált, hanem kitalált mű ez – pontosabban a szerző azt találta ki, hogy találta a nagyapjának egy ferde tetejű, belül zöld posztóval bevont fadobozában az iratokat.

Hadd utaljak még egyszer a kiadónak a hátsó borítón lévő ügyes és igencsak hatásos reklámidézeteire (tudniillik ott közlik Bikácsy Gergely, Esterházy Péter, Margócsy István és Nadas Péter dicsérő és figyelemfelkeltő szavait Vekerdy írásairól), pontosabban az idézetek egyikére befejezőképpen: ugyan nekem – attól tartok – nem lesz egyik kedvenc művem a NAGYAPÁM IRATAI, mint Esterházy-nak, ám a rövidebb szövegek egyes részeit

biztosan meg fogom őrizni jó emlékeim között, mert a családi történeteket én is szeretem. Még akkor is, ha furcsák. Lehet, hogy minden igazi családi történet furcsa?

Károlyi Csaba

HAT BELGA SZIMBOLISTA KÖLTŐ

A lélek tájképei

Lackfi János fordításai

Széphalom Könyvműhely, 1997. 251 oldal, 590 Ft

Könyve előszavában Lackfi János köszönetet mond e sorok írójának, akinek nevét a kötet mint lektorét is feltünteti. Vállalkozhatom-e így a mű bírálataira, hiszen minden keményebb szó önkritika, minden elismerés pedig öndicséret lenne? De talán Halász Gábor nem tévedett, amikor azt állította, hogy a kommentár a legjobb méltatás, és ez a mű megérdemel némi magyarázatot, nem azért, mert önmagában bizonytalan vagy érthetetlen volna, hanem szerepe és jelentősége miatt.

A hat költő, akiket Lackfi János bemutat: Emile Verhaeren, Maurice Maeterlinck, Georges Rodenbach, Charles Van Lerberghe, Iwan Gilkin és Max Elskamp. Közülük ötnek, kiváltképpen az első kettőnek, valaha fényesen csengett a neve Magyarországon is, máshol is. Elskamp kivételével Kosztolányi valamennyiüket fordította. A MODERN KÖLTŐK című antológiájának (1914) három tartópillére: Baudelaire, Rilke és Verhaeren. Maeterlinckről ugyanott írja, hogy nincs ma költő, aki egyéniségét jobban kifejezné. Elskampot nemcsak nálunk, hanem máshol sem ismerték, noha Lackfi János – aki számos kéziratot is végigolvasott – idézhet Mallarmé elismerő leveléből: „Szinte senki sem játszik ilyen finoman és ilyen virtuóz biztonsággal hangszerünk legfelső, legérzékenyebb húrján.”

Ma nehéz elhinni, ki mindenkit bátorítottak a Gilkin kivételével flamand származású, franciául író belga költők, elsősorban Maeterlinck és Verhaeren: az egyik Rilke-novella